

РОЗДІЛ 2 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'373.611

ФРАЗОВІ ДІЄСЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ДЕРИВАЦІЯ І ПЕРЕКЛАД PHRASAL VERBS IN ENGLISH: DERIVATION AND TRANSLATION

Воробійова О.С.,
orcid.org/0000-0001-9426-7184
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Дієслівні сполучення типу *to turn on* «вмикати», *to turn off* «вимикати» більш відомі в зарубіжній лінгвістиці під назвою «фразові дієслова», являють собою безеквівалентну словотвірну і перекладацьку категорію в дієслівній таксономії сучасної англійської мови. Такі одиниці мають складну структурну і змістовну форму, утворюючись від монолексемних дієслів шляхом приєднання особливого компонента, що має комбіновану прийменниково-прислівникову природу. Цією природою другий компонент таких сполучень, який найчастіше називають «післяйменником», «постпозитивним компонентом», або скорочено «постпозитивом», зобов'язаний своєму походженню від загальногерманських вихідних прислівників із просторовим значенням або давньоанглійських дієслівних префіксів локативної семантики.

У цій роботі на конкретному емпіричному матеріалі, представленому фразовими дієсловами руху, здійснюється спроба виділити і проілюструвати способи передачі цих дієслівних комплексів українською мовою. У процесі проведеного дослідження було виділено два способи перекладу зазначених одиниць – морфологічний і синтаксичний. Морфологічний спосіб передбачає передачу фразових дієслів за допомогою переважно префіксальних дієслів, а синтаксичний – вільними або стійкими словосполученнями. Встановлено, що ці способи, своєю чергою, відображають особливості типологічного статусу фразового дієслова в англійській мові, яке може виступати в ролі складеного/аналітичного дієслова з постпозитивом-дериваційним формантом або являти собою порівняно вільне сполучення дієслова й постпозитива-прислівника.

Було також доведено, що проблема перекладу англійських фразових дієслів українською мовою тісно пов'язана з дериваційною природою досліджуваних дієслівних комплексів. У зв'язку з цим можна констатувати, що між постпозитивними компонентами у структурі фразових дієслів руху та префіксами у складі відповідних українських префіксальних дієслів є чітка кореляція, а перекладацькими еквівалентами англійських постпозитивів можуть бути українські префікси з локативним компонентом, рідше прислівники, що мають просторове значення. Це, своєю чергою, підтверджує тезу про складну прийменниково-прислівникову природу другого компонента таких сполучень.

Ключові слова: фразове дієслово, префіксальне дієслово, постпозитивний компонент, префікс, деривація, морфологічний спосіб перекладу, синтаксичний спосіб перекладу.

Verb combinations like *to turn on* or *to turn off*, traditionally known in English philology as “phrasal verbs”, appear to be referred to non-equivalent word-building and translation category in the verbal taxonomy of the modern English language. These units possess complex structural and semantic nature, are formed from monolexemic verbs by attaching a special component of combined preposition-adverb nature. The nature of the second component of these combinations, which is often called “postposition”, “postpositive component” or, for short, “postpositive”, owes its origin to Germanic adverbs with spatial meaning or Old English verbal prefixes of locative semantics.

This paper, based on particular empirical material of phrasal verbs of movement, appears to be an attempt to single out and illustrate the ways of rendering verbal complexes in question into the Ukrainian language. There have been identified in the study two major ways of translating the above mentioned units – morphological and syntactic. Morphological way provides for the translation of phrasal verbs using mainly prefixal verbs while syntactic way suggests the use of free or stable verb combinations. It is established that these ways, in their turn, reflect typological status specifics of phrasal verbs in the English language that can act as compound / analytical verbs with a postpositive component in the function of a derivative formant or as relatively free combinations of a verb and a postpositive performing the role of an adverb.

It has been also proved that the problem of translation of English phrasal verbs into Ukrainian is closely related to derivative nature of these verbal complexes. In this respect, it can be stated that between postpositive components in the structure of English phrasal verbs of movement and prefixes within corresponding Ukrainian prefixal verbs there can be traced a clear correlation, and translation equivalents of English postpositives can be presented by Ukrainian prefixes of locative semantics, more rarely by adverbs with spatial meaning. This, in turn, confirms the thesis about the complex preposition-adverb nature of the second component of the verbal combinations under consideration.

Key words: phrasal verb, prefixal verb, postpositive component, prefix, derivation, morphologic way of translation, syntactic way of translation.

Постановка проблеми. Дієслівну таксономію сучасної англійської мови відрізняє широке вживання лексичних одиниць типу *to come in* «входити», *to go out* «виходити», які в англістиці часто зустрічаються під назвою «фразові дієслова».

Складні за формою, вони утворюються від монолексемних дієслів за допомогою післядієслівних компонентів, що мають особливу прислівниково-прийменникову природу. Через послаблення своєї прислівниково-прийменникової функції ці компоненти утворюють з дієсловами різного ступеня стійкі семантичні та синтаксичні сполучення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У колі вчених досі немає загального терміна на позначення другого компонента таких сполучень. Вони називають його «прислівником» [1], «післяйменником» або «адвербіальним післяйменником» [2], «постпозитивною часткою / префіксом» [3], «постпозитивним компонентом» або «постпозитивом» [4].

У цій роботі для позначення другого компонента досліджуваних дієслівних комплексів був обраний термін «постпозитивний компонент» (далі – ПК) або «постпозитив», який найбільш нейтрально характеризує категоріальний статус цієї лексичної одиниці, а для всього сполучення – термін «дієслово із постпозитивним компонентом» (далі – ДПК), який у цьому дослідженні є синонімічним щодо терміна «фразове дієслово».

Другий компонент у складі ДПК досі не має чіткого визначення і може розглядатися як 1) слово – значуще (прислівник) або службове (прийменник) [2; 1; 5], 2) словотвірна морфема [6; 7] і навіть 3) проміжний елемент («напівслово», «напівморфема») [8]. Неоднорідність статусу ПК, своєю чергою, зумовлена, двома поглядами на його етимологію і семантичний розвиток: його утворенням від загальногерманських вихідних прислівників із просторовим або просторово-моторним значенням або його походженням від деяких давньоанглійських дієслівних префіксів локативної семантики.

Незважаючи на існування різних точок зору на визначення постпозитивного компонента / постпозитива, більшість вчених, які досліджували цю проблему (А.С. Джанумов [4], Ю.А. Жлуктенко [3], А.А. Керлін, М.Д. Кузнец [6], А.Г. Ніколенко [8], L. Talmy [9], О.С. Воробйова, Ю.П. Федоренко, М.С. Купар, Л.І. Мартиросян, Е. Karasenko [10–12], О. Vorobiova, Yu. Fedorenko, M. Kupar, L. Martirosyan [13]), сходяться в одному: в англійській мові другий компонент дієслівних комплексів, що розглядаються, використовується як основний засіб внутрішнього дієслівного словотвору

на противагу іншим індоєвропейським мовам, які в такому випадку використовують префіксацію. У сучасній англійській мові постпозитивні компоненти виконують значною мірою ті самі функції, що й префікси в українській і російській мовах і префікси, що відокремлюються, в німецькій мові.

У запропонованій роботі виражається точка зору, за якою постпозитивний компонент розглядається як дериваційний формант, а все дієслівне сполучення являє собою аналітичне слово, а саме складне дієслово. Доцільність саме цього підходу зумовлена семантичною і синтаксичною цілісністю ДПК, а також тим, що саме значення дієслова зазвичай є семантичним центром такого сполучення, а постпозитив при цьому певним чином модифікує це семантичне ядро.

У зв'язку з цим залежно від характеру значень постпозитивного компонента можна виділити такі його типи:

1) адвербіальний постпозитив, який зберігає своє лексичне, головним чином, просторове значення, напр.: *to go in* «заходити», *to go out* «виходити»; 2) емпатичний постпозитив, який підсилює аспектуальний відтінок, який закладений у семантиці самого дієслова, напр.: *to stand up* «встати», *to sit down* «сісти»; 3) ідіоматичний/лексичний постпозитив, який повністю втрачає своє лексичне значення і утворює з дієсловом нову комплексну лексему, значення якої не складається з суми значень її компонентів, напр.: *to round on* «різко критикувати», *to blow off* «скасовувати що-небудь (напр., захід і т.п.)».

Постановка завдання. Проблема перекладу англійських фразових дієслів українською мовою тісно пов'язана з дериваційною природою цих дієслівних комплексів. Вивчення особливостей перекладу англійських фразових дієслів, які утворюють безеквівалентну перекладацьку категорію, в цьому дослідженні здійснювалося на матеріалі фразових дієслів руху або ДПК руху, які виявляються найбільш показовими для встановлення кореляції між дериваційними і семантичними особливостями цих словотвірних одиниць і способами їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. Матеріал дослідження становлять однозначні ДПК руху або кожен лексико-семантичний варіант багатозначних ДПК руху, відібрані шляхом суцільної вибірки з тлумачних і перекладних словників англійських фразових дієслів [14–17], а також їхні перекладацькі відповідники загальною кількістю 364 одиниці (164 ДПК руху і 200 перекладацьких еквівалентів зазначених ДПК). Різниця в кількісних показниках (пор.: 164 ДПК руху і 200 їх пере-

кладацьких еквівалентів) зумовлена тим, що один і той самий ДПК може мати як один, так і кілька відповідників серед українських префіксальних дієслів і словосполучень.

У процесі дослідження особливостей перекладу зазначених вище ДПК було виділено два основних способи перекладу цих одиниць українською мовою – морфологічний і синтаксичний. Варто зазначити, що виокремлені способи перекладу є певною мірою універсальними і можуть бути застосовні до фразових дієслів, що належать до різних семантичних класів і функціонують із різними постпозитивними компонентами.

Морфологічний спосіб перекладу англійських ДПК українською мовою передбачає переклад цих дієслівних комплексів за допомогою монолексемних, зазвичай префіксальних, дієслів.

В українській мові префікси виконують ті самі лексико-граматичні функції, що й англійські постпозитивні компоненти, особливо коли йдеться про просторові значення, що, своєю чергою, може бути ефективно використано з метою досягнення адекватного перекладу. Поєднуючись із вихідним дієсловом, особливо з дієсловом руху, префікс може доповнювати або уточнювати значення цього дієслова.

Розглянемо більш докладно семантичні кореляції, які спостерігаються в системі англійських фразових і українських префіксальних дієслів руху між постпозитивними компонентами і префіксами. Ці відповідності були визначені в результаті порівняльного аналізу постпозитивів і префіксів у складі англійських фразових дієслів і їхніх префіксальних перекладацьких еквівалентів.

Наведемо деякі типові приклади відповідностей англійських постпозитивів українським префіксам при перекладі.

Так, наприклад, англійському постпозитивному компоненту *up* відповідають українські префікси *під-*, *в-* (36 одиниць), напр.: *to throw up* «підкидати», *to stand up* «вставати, підніматися», *to drive up* «під'їжджати», *to walk up* «підходити». У семантиці перерахованих вище і подібних до них дієслів постпозитиви і відповідні пре-

фікси виявляють дериваційні значення «вгору» і «(наближення) до певного місця».

Постпозитиву *out* в рамках фразових дієслів руху чітко відповідає префікс *ви-*, що має, як і *out*, значення «з (зсередини) будь-якого місця» (21 одиниця), напр.: *to go out* «виходити», *to climb out* «вилазити», *to run out* «вибігати», *to pull out* «виймати, витягати».

Наступний за продуктивністю постпозитивний компонент *away* корелює з такими українськими префіксами, як *від-* та *ви-* (18 одиниць), і має значення «(віддалення) від будь-якого місця», напр.: *to step away* «відходити», *to send away* «відсилати», *to move away* «відсуватися», *to take away* «виносити».

Англійському постпозитивному компоненту *over*, наступному за продуктивністю після *away*, відповідає префікс *пере-* зі значенням «подолання (перешкоди, відстані і т.п.)» (17 одиниць), напр.: *to drag over* «перетягувати», *to jump over* «перестрибувати», *to sail over* «перепливати (на судні, про судно)», *to swim over* «перепливати (про людину)».

Постпозитивний компонент *off*, що має в англійській мові значення «віддалення (від будь-якого місця)», передається українською мовою префіксами *від-*, *с-/з-*, *зі-* (11 одиниць), що мають аналогічне значення, напр.: *to set off* «відправлятися, від'їжджати», *to get off* «сходити (зазвичай, з транспорту)», *to dive off* «зіскакувати».

Англійському постпозитиву *in*, який виявляє щодо ПК-*out* антонімічне значення «в (всередину) якогось місця», відповідають префікси *в-*, *за-* (9 одиниць), напр.: *to go in* «входити», *to climb in* «влазити, залазити», *to run in* «вбігати, забігати», *to bring in* «вносити, заносити».

Постпозитивному компоненту *down*, який виступає в семантичній опозиції до ПК-*up*, відповідають при перекладі українські префікси *с-/з-* та *зі-* (8 одиниць), напр.: *to come down* «спускатися», *to jump down* «зістрибувати, зіскакувати», *to slow down* «сповільнювати (напр., хід, рух)».

Співвідношення англійських постпозитивних компонентів з українськими префіксами в найбільш узагальненому вигляді представлено в таблиці.

Англійські ПК	Українські префікси							
	<i>під-</i>	<i>ви-</i>	<i>від-</i>	<i>пере-</i>	<i>с-/з-</i>	<i>зі-</i>	<i>в-</i>	<i>за-</i>
<i>up</i>	+						+	
<i>out</i>		+						
<i>away</i>		+	+					
<i>over</i>				+				
<i>off</i>			+		+	+		
<i>in</i>							+	+
<i>down</i>					+	+		

З огляду на інформацію, яка представлена в таблиці, можна зробити висновок, що розглянуті вище англійські постпозитивні компоненти можуть мати з українськими префіксами одиничні або подвійні відповідності.

Одиночні кореляції стосуються пар «постпозитив-префікс»: *up-nid*, напр.: *to throw up* «підкидати»; *over-nepe*, напр.: *to jump over* «перестрибувати» і *in-za*, напр.: *to bring in* «заносити».

Більшість англійських постпозитивів має подвійні відповідники серед дієслівних префіксів української мови. Наведемо кілька прикладів таких відповідностей. Так, ПК-*out* і ПК-*away* перекладацьким еквівалентом мають префікс *vu-*, пор.: *to pull out* «виймати, витягати» і *to take away* «вносити» (при цьому значення вищезазначених постпозитивів збігаються: вони обидва позначають «віддалення від будь-якого місця»); префікс *в-* знаходить своє відображення в ПК-*up* і ПК-*in*, пор.: *to stand up* «вставати» і *to go in* «входити» (незважаючи на переклад за допомогою одного і того самого префікса, значення постпозитивів відрізняються: ПК-*up* має значення «вгору», а ПК-*in* – «всередину»); ПК-*off* і ПК-*down* можуть перекладатися префіксом *с-/з-*, пор.: *to get off* «сходити (завичай, з транспорту)» і *to slow down* «сповільнювати (напр., хід, рух)» (значення постпозитивів у цьому випадку, незважаючи на збіг префіксів у процесі перекладу, відрізняються: для ПК-*off* це значення «віддалення», а для *down* у цьому конкретному випадку префікс *с-* має значення «робити таким, як позначається дієслівним коренем»).

Другим, менш продуктивним у кількісному плані способом перекладу англійських фразових дієслів, зокрема фразових дієслів руху, є так званий синтаксичний спосіб, який передбачає переклад даних дієслівних комплексів українською мовою за допомогою словосполучення (44 одиниці).

У цьому разі працює структурна модель «дієслово + прислівник».

При цьому семантика прислівників зазвичай зводиться до:

1) просторових значень типу «вперед», «назад», «вниз», «далі», напр.: *to come forward* «виходити вперед», *to march on* «йти, їхати вперед», *to turn back* «повертати назад», *to climb down* «спускатися вниз», *to move on* «рухатися далі» (34 одиниці);

2) значень способу дії типу «повільно», «швидко», напр.: *to drift off* «повільно віддалятися», *to hurry on* «швидко рухатися», *to tear off* «тікати швидко, відриватися (напр., від погоні)» (10 одиниць).

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти таких висновків та узагальнень.

1. Дослідження дериваційних особливостей дієслів із постпозитивними компонентами в перекладацькому аспекті підтверджує тезу, що постпозитивні компоненти дієслівних сполучень, що розглядаються, мають особливу прийменниково-прислівникову природу, пов'язану з можливістю утворення цих післядієслівних компонентів, як від загальногерманських вихідних прислівників з просторовим або просторово-моторним значенням, так і від деяких давньоанглійських дієслівних префіксів локативної семантики.

2. Встановлено також, що дериваційна природа ДПК, що виражається головним чином у просторовій семантиці досліджуваних комплексних лексем, знаходить своє відображення у способах перекладу цих одиниць українською мовою.

3. Проілюстровано наявність чіткої кореляції між постпозитивними компонентами у структурі фразових дієслів руху та українськими префіксами, які можуть функціонувати як перекладацькі еквіваленти англійських постпозитивів у рамках морфологічного способу перекладу.

4. На підтвердження точки зору про прислівникову семантику постпозитивів висловлюється думка, що як перекладацька альтернатива для них поряд із префіксами можуть функціонувати і прислівники з просторовими значеннями, а також прислівники способу дії, які модифікують значення руху, характерне для вихідних дієслів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ивашкин М.П. Переходные процессы и зоны в сфере функционирования глагольно-наречных сочетаний типа *come up, rule in* в английском языке : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Горький, 1989. 394 с.
2. Аничков И.Е. Английские адвербиальные послелогии : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1947. 536 с.
3. Жлуктенко Ю.А. О так называемых «сложных глаголах» типа *stand up* в современном английском языке. *Вопросы языкознания*. 1954. № 5. С. 105–113.
4. Джанумов А.С. Семантическая структура постпозитивного компонента *up* в составе фразовых глаголов. *Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. Москва, 2007. № 1. С. 30–36.
5. Siyanova A., Schmitt N. Native and nonnative use of multi-word vs. one-word verbs". *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 2007. Vol. 45. Pp.119–139. DOI: 10.1515/IRAL.2007.005 (accessed: 15.07.2019).
6. Керлин А.А., Кузнец М.Д. Составные глаголы в современном английском языке. Л.: Учпедгиз, 1959. 129 с.

7. Клиюнайте И.А. К вопросу о статусе поствербов в английском языке. *Kalbotyra yazykoznanie. Voprosy sintaksisa i semantiki romano-germanskih yazykov*. Вильнюс, 1987. С. 78–85.
8. Ніколенко А.Г. Лексико-семантичні та функціональні особливості взаємодії компонентів фразових дієслів сучасної англійської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1999. 21 с.
9. Talmy L. Path to Realization: A typology of event conflation. *Proceedings of the 17th Annual Meeting of the Berkeley Society*. Berkeley, California, 1991. Pp. 480–519.
10. Воробійова О.С., Федоренко Ю.П., Купар М.С., Мартиросян Л.І. Особливості передачі англійських фразових дієслів українською мовою. *Technology, Engineering and Science – 2018* : збірник наук. праць за матеріалами І міжнар. наук.-практ. конф., м. Лондон, 24–25 жовтня 2018 р. Лондон, 2018. С. 206–208.
11. Воробійова О.С., Frau Dr. Elena Karasenko Полісемія англійських фразових дієслів. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 59–62.
12. Воробійова О.С. Семантика англійських фразових і українських префіксальних дієслів: зіставний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 38. Том 1. С. 108–112.
13. Vorobiova O., Fedorenko Yu., Kupar M., Martirosyan L. Peculiarities of Rendering English Phrasal Verbs into Ukrainian. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. № 7 (4.8). Pp. 687–691.
14. Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. London : Harper Collins Publishers, 1996. 492 p.
15. Dictionary of English Phrasal Verbs and their Idioms. London and Glasgow : Collins, 1974. 256 p.
16. Dictionary of Slang and Unconventional English. New York, 2002. 1400 p.
17. Longman Dictionary of Phrasal Verbs. Pearson Education Ltd, 2000. 608 p.

УДК 81'25

ПЕРЕКЛАД З АРКУША: ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ДЛЯ УСНИХ ТА ПИСЬМОВИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

SIGHT INTERPRETATION: TO THE ISSUE OF KEY PROBLEMS FOR INTERPRETERS AND TRANSLATORS

Межуєва І.Ю.,

orcid.org/0000-0002-8446-3568

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри перекладу

Державного вищого навчального закладу

«Приазовський державний технічний університет»

У статті представлений аналіз основних видів перекладацької діяльності. Дано визначення класичного перекладу з аркуша. Актуальність роботи зумовлена тим, що переклад з аркуша потрапляє у фокус лінгвістичних досліджень вкрай рідко порівняно з іншими видами перекладацької діяльності (усним і письмовим модусами перекладу). Встановлено, що такі види діяльності потребують спеціальних компетенцій, які включають гарну пам'ять, аналітичне мислення і знання термінології. Однак переклад з аркуша, послідовний переклад і синхронний переклад виконуються в різних умовах. Ретельне вивчення літератури дає змогу зробити висновок, що переклад з аркуша ближчий до усного перекладу, ніж до письмового, внаслідок обмеження часу для перекладача і вербального спілкування. Беручи до уваги тиск, який перекладач має подолати, переклад з аркуша можна порівняти із синхронним перекладом. Той факт, що переклад з аркуша потрапляє у фокус лінгвістичних досліджень вкрай рідко порівняно з іншими видами перекладацької діяльності (усний і письмовий переклад), забезпечив актуальність роботи. Метою цієї статті є виявлення основних труднощів, що виникають у письмових та усних перекладачів під час перекладу з аркуша, і визначення набору спеціальних компетенцій, необхідних для підвищення якості перекладу. Представлені критерії, які дають змогу оцінити якість перекладу з аркуша. Автор звертає увагу на те, що швидкість читання є одним з основних складників перекладу з аркуша. Це необхідно для того, щоб перекладач мав певну свободу маневру для вирішення будь-якої проблеми, що виникає під час процесу перекладу. Проведено аналіз факторів, що сприяють діяльності перекладача, а також помилок, що найбільш частіше зустрічаються у процесі перекладу. Проаналізовано труднощі, з якими стикаються перекладачі, які не готові до перекладу з аркуша. Автор доходить висновку, що переклад з аркуша вимагає формування спеціальних компетенцій. Наявність таких компетенцій дасть змогу перекладачам долати труднощі, що виникають у процесі перекладу з аркуша.

Ключові слова: переклад з аркуша, усний переклад, письмовий переклад, спеціальні компетенції, основні труднощі.